

Overdracht in het kunstonderwijs

Sébastien Conard

1. Overdracht en psychose lacaniaans begrepen: de ‘luie’ student(e)!

Het woord ‘overdracht’ verschijnt in de context van het (hoger) kunstonderwijs vooral in de betekenis van het doorgeven van kennis, informatie, inzichten, attitudes etcetera. Het verschijnt dan als het klassieke, pedagogische overdragen van elementen op de student, leerling of pupil. Dit proces wordt natuurlijk sinds lang niet meer als een eenrichtingsverkeer gedefinieerd maar vraagt om gedifferentieerde onderwijsvormen zoals ateliermomenten met of zonder taken en opdrachten, gedoceede of geïnduceerde theorie, actieve werkgroepen, debatten, discussies enzovoort. Doorgaans vat men onderwijs op als input van docent naar student die tijdens de evaluatie output voorlegt (permanent of tijdens examens) waarop weer feedback moet volgen. Ook weet men als docent maar al te goed dat we binnen dit kader zelf altijd feedback krijgen van de onderwezenen, met andere woorden: dat we van onze leerlingen of studenten steeds leren of terugkrijgen. Dat het niet ‘strookt’ of ‘botert’ met student x of y, wordt buiten kleine momenten van zelfkritiek en al dan niet opgelegde zelfevaluatie (‘ik ben misschien wat hard geweest’, ‘ik heb hem/haar dit jaar niet echt zien staan’), ofwel doorgeschoven naar de attitudes van de pupil in kwestie (‘lui’, ‘slecht karakter’ etcetera), ofwel naar de obscure, algemene wetten van de menselijke interactie (‘met hem/haar kan ik gewoonweg niet om’, ‘ik kan die student moeilijk verdragen’). En zeker met de laatste invulling is niets mis, behalve

dat ze de *laws of attraction* tot een verder niet te verklaren of uit te pluizen domein herleidt.

Het lijkt me meer menselijk en tevens aan te bevelen om zich niet weg te stoppen achter een al te plichtmatig, pedagogisch universalisme, of om zich daartoe te forceren: ‘alle studenten zijn voor mij gelijk, ik houd van hen allen even veel.’ Maar al te menselijk, al te alledaags is het echter ook om zich verder geen vragen te stellen over mogelijke preferenties, irritaties, verwijten en al dan niet bewuste verwerpingen.

Daarentegen verschijnt de term ‘overdracht’ in psychologische en psychoanalytische context als *transfer* of de voornamelijk onbewuste gevoelens die de ene persoon op de andere projecteert of ‘overdraagt’. Het betreft bijvoorbeeld de associaties die de leerling of student maakt in verhouding tot een docent, de kenmerken, kundes en het ‘weten’ die de analysant(e) of patiënt(e) onbewust toeschrijft aan zijn of haar analist(e), de macht en invloed die een groep fantasmatisch aan een leidinggevende toekent enzovoort. In dergelijke contexten gaat het er natuurlijk niet om dit soort interacties te duiden of te demonteren, althans niet in eerste instantie: de rationele verklaring en aanduiding van dergelijke ‘interferenties’ stoelt maar al te zeer op de fantasmatische waan van klare communicatie van het type ‘laten we die overdracht van de baan ruimen en dan kunnen we verder helder aan de slag.’ De overdracht van het ene subject

op het andere roept uiteraard instant tegenoverdracht op. Zo beschouwd is de overdracht het ‘bad’ van de menselijke interactie, het ‘milieu’ waarin elke sociale uitwisseling gedijt, of zelfs de formele voorwaarde tot enige humane deelachtigheid. Tegelijk moeten we dit gegeven van overdracht niet overmatig benadrukken, ze valt even komisch als boutadisch als volgt samen te vatten: ‘Ik vind die meneer of mevrouw een toffe tiep of een leuke dame, en ik wil bijgevolg zoals hem/ haar zijn.’¹ U vervangt natuurlijk zelf de positieve termen door negatieve indien er sprake is van negatieve overdracht. Het voorname punt is dat het begrip ‘overdracht’ hier vooral duidt op *onbewuste* projecties en associaties betreffende één of meerdere personen: ‘Ik weet niet dat ik mij spiegel aan of ent op x of y.’ Het is bijvoorbeeld geen al te slechte reflex om zich af te vragen wat die student of studente jou als docent(e) misdaan zou hebben, of waarom ‘lui’ de betekenaar bij uitstek is om iemand naar het metaforisch verdoemhoekje te verdrijven, of welke persoonlijke idiosyncrasie zo’n aversie tegenover veronderstelde ‘luiheid’ voedt. Tegelijk valt het aan te raden oog te hebben voor de verscheidene *vormen* van overdracht die plaats kunnen vinden in de behoorlijk specifieke context van het (hoger) kunstonderwijs.

‘In de neurose, *veronderstelt* het subject dat de Ander weet of dat de Ander wilt — zijn castratie bijvoorbeeld (...) In de psychose daarentegen legt de wil van de Ander zich op, zijn honger om te weten *legt zich op*.’ (Zenoni 2008:141)

Om even uit te gaan van een ‘klassieke’ situatie van overdracht in het kader van het kunstonderwijs, stellen we een imaginaire

1 Dominique Holvoet, studiedag *Weg van het onbewuste?*, Kring voor Psychoanalyse van de New Lacanian School, zaterdag 3 december 2016, Gent.

student tegenover een even fictieve docente. De neurotische student zal bijvoorbeeld zijn erotische aantrekking tot de docente ontkennen door middel van een betweterig gedrag, of de persoonlijke afkeer die hij onbewust ervaart zal zich misschien vertalen in een groeiende gelatenheid of desinteresse (‘luiheid’) voor haar vak. Naarmate de docente hem daarop ‘wijst’ of hem steeds meer ‘benadert’, zal de student excuses en uitvluchten verzinnen: hij zal ‘terugdeinzen’. Of omgekeerd zal de student schaaftig zijn best doen om die onbewuste aantrekking of afkeer te maskeren — voor zichzelf in de eerste plaats! De neurotische student draagt op zijn docente dus bepaalde kenmerken over, onbewust projecteert hij op haar bepaalde verleden situaties, waarbij hem vooral ontgaat dat hij haar een specifiek ‘weten’ toeschrijft (een ‘weten’ over hem of over zaken die hem aanbelangen en die hij zogezegd *niet* weet). Deze verhouding is uiteraard erg houderig beschreven en behoorlijk schematisch, maar ik hoop hiermee op zijn minst de indruk te scheppen van wat kan spelen bij een ‘typisch’ neurotische overdracht. Dat (neurotische) overdracht überhaupt plaatsvindt heeft alles te maken met het gegeven dat verlangen ontstaat tegen de achtergrond van een oorspronkelijk *verlies*: het neurotische subject is altijd al *vervreemd* van zijn originele genieting en zoekt het steeds ‘bij een ander’, in het veld van de Ander.² De overdracht binnen een *analyse* heeft uiteraard als

2 “In seminar VIII (*Transference*), Lacan linked this aspect of the relation to the Other with the ancient Greek term ‘agalma’ (Lacan, 1960–61, p. 167), a hidden treasure or small deity. Following a reflection on love, based on Plato’s symposium, love is conceptualized as the assumption that this brilliant agalma is lodged in the Other, and Lacan states that transference is possible because of this.” (Cauwe & Vanheule 2018:378)

specificiteit dat de analysant er komt om iets over zichzelf te achterhalen, 'persoonlijke' problemen te situeren, te duiden etcetera. Dat zo'n motieven de student niet *direct* lijken te drijven binnen de studiekeuze en het volgen van vakken en ateliers, neemt natuurlijk niet weg dat de overdracht niet op *vergelijkbare* manieren zou meespelen in een onderwijscontext. Bij het psychotisch subject, stelt Alfredo Zenoni in navolging van Jacques Lacan, functioneert de overdracht als volgt: het subject schrijft niet zozeer onbewust een weten toe aan de Ander, maar positioneert zich onbewust als *object* of als sleutel van het veronderstelde verlangen van die ander. De psychoticus/ a meent met zekerheid te weten wat de Ander (niet) weet en bovendien meent de psychoticus/ a (onbewust) te weten wat die ander *van hem of haar* verlangt! De psychotische overdracht is dus als het ware een *omgekeerde* overdracht, die de overdracht van de Ander op het eigen subject veronderstelt: 'hij/ zij wilt iets van mij, ik heb hem/ haar te bieden wat hij/ zij niet heeft/ weet, ik vul zijn/ haar verlangen aan.' Het blijft niettemin een overdracht:

'Maar in spontane toestand, buiten de analyse, brengt hij [sc: het psychotisch subject] deze structurele omkering van de plaats van het object met zich mee. Het feit om op de plaats te staan van eerste oorzaak van de interesse van de Ander, is wat de structuur van de psychotische band met de Ander karakteriseert.' (Zenoni, 141) En verder: 'In psychosis, a fundamentally sceptical and distant attitude towards the Other is present; the Other's rules and explanations are not trusted as a benchmark for addressing questions of desire (...) met als mogelijk gevolg dat het psychotisch subject 'is put in the degrading position of being the object of someone's exclusive attention.' (Cauwe & Vanheule 2018:379)

In het (hedendaags) lacaniaans discours slaat de term 'psychose' niet op uitzonderlijke situaties van waanzin — zoals men in andere discourses spreekt over een psychose 'hebben' of 'doen' — maar in structurele termen wordt begrepen: het subject is al dan niet geneurotiseerd, de vadermetafoor heeft al dan niet 'gepakt' in verhouding tot een steeds overrompelend Reële. Met als gevolg enerzijds de bijhorende ontkenning of verdringing ('ik wil niet x maar toch...') of anderzijds een structuur van verwerping. In dat laatste geval (psychose) is een werkelijk teveel of tekort niet 'opgelost' of 'opgeheven' via een fundamentele symbolisering maar *uit* de psychische beleving verworpen, waardoor het steeds als een reëel beleefd element dreigt terug te keren (waan, hallucinatie etcetera). Dit zeer beknopt onderscheid tussen de neurotische en de psychotische structuren, geeft aan hoe in de lacaniaanse traditie deze termen als subjectieve *structuren* worden verstaan. Zo zal men dus geen psychose 'doen' of 'hebben' maar zal de vraag zijn wat binnen de psychotische structuur van een bepaald subject tot een *declenchering* heeft geleid: wat heeft in dat geval de waanuiting getriggerd? Neurose en psychose betreffen dus geheel andere psychische belevingen, al kunnen ze in het alledaagse erg op elkaar lijken, gezien psychotische subjecten lang niet enkel te vinden zijn binnen de muren van het gekkenhuis. Het is voor die alledaagse, wijdverspreide psychose dat Jacques-Alain Miller eind vorige eeuw de term *psychose ordinaire* introduceerde. Van belang voor onze vraag naar overdracht en kunstonderwijs is het accent op de *structurele* opvatting van voornoemde begrippen en het hieropvolgend onderscheid inzake types van overdracht.

2. Overdracht en onderwijs: de ‘grillige’ docent(e)?

‘Wat nu het eerste opvalt in de overdracht die aan het werk is in de psychose, is dat het niet gaat om een vraag naar liefde, maar wel om een *antwoord op de liefde*. De liefde wordt hier opgevat als een generische naam voor de diverse vormen die het verlangen van de Ander kan aannemen.’ (Zenoni 2008:142)

Een fictieve, psychotische studente is onbewust helemaal niet ‘gebrand’ op of ‘getiktakt’ door wat haar favoriete docent mogelijk aan ‘weten’ incarneert dat haarzelf zou ontgaan. Ze legt bij haar geliefkoosde docent geen ‘iets’ dat haar wezenlijk zou ontbreken en waarnaar ze steevast op zoek gaat: dat extra meer weten, die specifieke kennis, die goede smaak, dat vleugje maturiteit, humor, nonchalance of striktheid etcetera. Neen, de psychotische studente waant zich het antwoord op het tekort dat ze meent vast te stellen bij het mikpunt van haar persoonlijke constructie, zijnde de geliefkoosde/ gehate docent. U denkt nu misschien aan de films van Alfred Hitchcock en andere thrillers waar ‘psychopathische’ personages het gemunt hebben op ‘slachtoffers’ die hen ‘objectief gezien’ nooit iets hebben misdadan of hoogstens ‘toevallig’ hun pad hebben gekruist en voor godweet-welke reden tot ultieme oorzaak worden gesteld van alles wat de waanzinnige killer of de erotomane stalkster dwars zit. Bedenk dan dat deze fictieve figuren de literaire en artistieke extrapolaties zijn van een behoorlijk alledaagse zijswijze waarop de meeste betrokken subjecten andere antwoorden hebben gevonden dan het uitverkieszen en slachtofferen van een overmatig liefhebbende/ hatende Ander.³

3 ‘Psychotic transference is marked by the experience of an Other that is either madly in love with, or has a profound hatred for,

Eén van de manieren waarop psychotici kunnen omgaan met het betrekkelijke ongemak die ze kunnen ervaren binnen de sociale band — doordat ze zich met een soms bizarre, zelfs halsstarrige zekerheid weten te positioneren binnen het intersubjectief spel van ‘vraag en aanbod’ — is het opnemen van een ‘niet-alledaagse’ activiteit en daar mogelijk in willen excelleren. Bijvoorbeeld: het opbouwen van een aantrekkelijk en waardeerbaar universum dat volgens eigen wetten mag en kan functioneren zonder dat een ander zich aan de monomane logica ervan hoeft te storen, maar het solipsisme of de waanzin ervan veeleer ervaart en viert als een vorm van fantasie, creativiteit, vindingrijkheid of kennis die hem/ haar in zijn eigen alledaags, banaal bestaan ontbreekt. U merkt het, het kunstonderwijs lijkt (in de beste gevallen) zo’n uitgelezen plaats te zijn, waar men ‘lekker zot’ mag zijn (en die waan vakkundig kan ontwikkelen) zonder dat iemand zich daar al te zeer aan stoort, was het maar niet dat het op zo’n kunstschool stikt van de begeleiders en de docenten die ‘het beste’ met je willen, jouw ‘persoonlijk project’ in goede banen trachten te leiden, je activiteiten aan banden leggen en aan steeds verzwegen regels onderwerpen of je net dwingen tot bandeloos ‘experimenteren’ of ‘lekker los’ gaan! Binnen zo’n beleving onderwerpen ze je aan hun eigen *mood swings*, frustraties en tekorten, en beseffen

the subject; this love or hate is boundless and encompassing. The patient can thus experience him/herself to be the object (jouissance) of the Other. This is most evident in the case of paranoia where the patient is persecuted by others (e.g. being spied on by a colleague). Psychosis is characterized by the experience that the Other has gone mad.’ (Cauwe & Vanheule 2018:379)

daarbij niet dat jij als kersverse, moduleerbare student(e) het object van hun verlangen vormt, aangezien ze toch om één of andere reden — die voor henzelf als docent vaak obscuur blijft — komen 'lesgeven', met andere woorden jongeren proberen te 'vormen' en te 'knedem'...

Zo lijken bepaalde studenten 'manipulatief' of 'wispelturig' en 'veranderlijk' net omdat ze zich steeds onbewust en intuïtief gaan positioneren op e plaats van het gewenste antwoord. Aangezien in het kunstonderwijs de vraag van de docent(e) nogal vaak 'open' is, maar evenzeer onuitgesproken antwoorden worden verwacht, kan dat tot meer dan misverstanden leiden. Dat docenten in de (onbewuste) beleving van de student(e) zelf als grillig of manipulatief kunnen verschijnen, komt bij velen niet op. Dat er dus mogelijk een onderliggende vraag schuilt in hun handelen, daar zijn zich niet alle docenten van bewust. De 'overdracht' beperkt zich voor hen tot het effectief overbrengen van bepaalde kundes en kennis, attitudes en inzichten, houdingen en perspectieven, waarop de studenten al dan niet positief, welwillend, getalenteerd, ondernemend of werkzaam reageren. Dat in hun handelen en hun eigen houdingen vragen schuilen die onbewust geprivilegieerde antwoorden uitlokken, ontgaat wellicht de meesten. Dat een bepaald 'type' studenten - en aan de start van de eenentwintigste eeuw zeker geen slinkende groep, zeker niet in het kader van het kunstonderwijs - sterk de neiging vertoont om *op de plaats van het antwoord* te komen staan, ontgaat heel wat lesgevendem. De 'sluwe wisselvalligheid' van die studenten wordt vaak meer ervaren dan verwoord en des te meer verworpen of blind genegeerd, zeker in die gevallen waarbij de student(e) in kwestie 'onder de radar passeert' door perfect de verlangens van de onderwijzende Ander te beantwoorden, met andere woorden samen te vallen met het onbewust

verlangde object. Bijvoorbeeld: de kritische student, het tomeloze talent, de harde werker etcetera. Een groot deel van het (kunst)onderwijs blijft echter vormgeven aan dergelijke overdrachten, identificaties en interacties, waardoor dergelijke mimesis, 'samenvallen met' en andere schijnbewegingen niet als problematisch hoeven te worden omschreven. Wel merkt men keer op keer een misvatting van wat bij bepaalde studenten aan de hand is, wat tot reacties leidt die de student(e) in kwestie dan weer niet begrijpt: 'Ik doe toch *alles* — werkelijk alles — wat docent(e) x of y van mij verlangt?' Lees: 'Ik vul diens verlangen toch geheel in? Ik ben hier toch ultiem object, ik ben het toch, wat ik maak/ wat ik ben is toch *the shit*? Waarom wordt ik dan verworpen, afgewezen, gebuisd etcetera?'

'In de grond kan men zeggen dat in de psychose "het antwoord op de overdracht" voor eerst gaat over het antwoord van wat de Ander wil van het subject, hetzij dat deze wil gemaskeerd is, verborgen, hetzij dat deze wil manifest is, ontbloot.' (Zenoni 2008:142)

Het is aan de docent(e), als oudere, als meer ervarene, als inleidende tot de wereld van niet alleen de kunsten en hun praktijk, maar de hedendaagse wereld van de (zeer vermarkte) intersubjectieve interacties, om rekening te houden met dergelijke soort situaties van overdracht. Dit betekent dat hij of zij ook hoort te achterhalen wat mogelijk zijn of haar eigen, al dan niet gemaskeerde verlangens of vraagstellingen zijn. Dat is inderdaad geen sinecure en raakt al gauw aan de orde van de kuur, temeer het voorafgaande onderscheid tussen neurotische en psychotische structuren uiteraard ook geldt bij docenten. Het is hier niet de plaats noch de tijd om aan te geven welke mogelijke omgangsvormen aangewezen zijn in respons op schematische en algemene

verschillen als ‘neurotische’ en ‘psychotische’ overdracht — tenslotte gaat het over het ‘geval per geval’ en hoort elkeen dit zelf uit te zoeken in verhouding tot zijn eigen verantwoordelijkheidsname, engagement en interesse. Komt hierbij dat het onderwijs in de kunsten tot op zekere hoogte zelf al velerlei ‘kneepjes’ vertoont om met zijn bont allegaartje studenten en docenten om te gaan. Maar men kan hier wel stellen dat hetgeen geldt binnen de analyse ook in bepaalde mate kan gelden voor de overdracht binnen het (kunst)onderwijs:

‘De notie van “het manoeuvre van de overdracht” houdt aan de kant van de analyticus

of de therapeut rekening met de omkering van de vraag die immanent is aan de overdracht. Ze kan niet onverschillig blijven voor die omkering van het libidineus proces ten aanzien van de Ander.’ (Zenoni 2008:142) En verder: ‘In psychotic transference, because of the inherent tendency of a dual relation, the analyst cannot rely on her symbolic authority (as a stand-in for the Other) to regulate the therapeutic interaction as transference has an inverted form: the Other is interested in and transfers onto the patient. (...) Hence, manoeuvres are interventions that limit invasive jouissance or try to give a name to troubling aspects of experience.’ (Cauwe & Vanheule 2018:380)

3. Het inbrengen van manoeuvres, het aanbrengen van ‘haakjes’

Opnieuw: de positie van de kunstdocent(e) wordt hier allesbehalve gelijkgesteld met die van een analyticus of therapeut. Wel hoort de docent(e) rekening te willen houden met de nuances, finesses en verschillen die de overdracht per definitie impliceert, en de blik op de eigen vragen en verlangens die zo’n proces oproept. Het (hoger) kunstonderwijs is er bij uitstek één van kleine groepen, van individuele begeleiding, van directe en persoonlijke interactie die niettemin is gemedieerd via symbolische, verkozen bliksemafleiders (de voorgelegde creaties), waar de vraag naar (h)erkenning en bevestiging vele slukse wegen kent waar de docent(e) zelf niet steeds voor attent is, laat staan per definitie op voorzien zou zijn. Om bijvoorbeeld terug te keren op het psychotisch geval van de student(e) of de docent(e) die structureel niet anders kan dan zich het object van het verlangen van de Ander te wanen: ‘Het feit dat het subject zich niet kan onderscheiden van het object kan voor hem meebrengen dat de Ander voortdurend op hem is betrokken, alsof

de Ander aan niets anders kan en mag denken dan aan hem’. (Zenoni 2008:146) De als massief ervaren vraag van de ander wordt steevast en onmiddellijk beantwoord, men is altijd en overal beschikbaar, men kan nooit nee zeggen et cetera. Dit kan vanzelfsprekend tot zeer productieve maar ook erg nefaste werk- en leeromstandigheden leiden, waarin meer dan één subject wordt meegezogen (het nogal steil hellend vlak van een alomtegenwoordige productielogica). Het is dan aan de verantwoordelijke anderen om mogelijke remmen aan te reiken, overmatige identificaties te helpen temperen of zelfs te ontkrachten, alternatieven aan te reiken enzovoort. Dit veronderstelt opnieuw de analyse van wat mogelijk aan *andere* vragen schuilt in de eigen opdrachten, taken, afspraken en uitwisselingen. De responsen zijn even complex en meervoudig als de situaties die zich concreet voordoen. In gevallen van psychotische opdracht, zoals hierboven summier is aangesneden, kan in navolging van de lacaniaanse psychoanalyse gekozen worden voor *manoeuvres*, waarbij

wat mogelijk als onze 'wil' door een psychotisch subject als massief en dwingend wordt beleefd, veeleer 'tussen haakjes' wordt geplaatst:

'Het eerste doel van dit manoeuvre moet erin bestaan onze overdracht te "behandelen", dit is ons te onderscheiden van de Ander die geacht wordt zich te koppelen aan het wezen van het subject. Uiteraard impliceert dit, dat we moeten afwijken van het doel hem te behagen of sympathiek te zijn. Maar het brengt ook met zich mee afstand te doen van het doel een project op te dringen dat we voor ogen hadden of zouden moeten hebben voor zijn beterschap. (...) We zijn er niet om iets van het subject te willen, we zijn er opdat hij van ons gebruik kan maken.' (Zenoni 2008:153)

Dit betekent natuurlijk niet dat men in zo'n gevallen niets concreet zou mogen eisen of vragen (integendeel!), wel dat men, onder meer als docent(e), bijvoorbeeld oplet met al te zeer de alomtegenwoordige veeleisendheid naar prestatie, productie en excellentie te incarneren als mogelijk verpletterende, achtervolgende Ander. Let op: dit is geen pleidooi voor al te *zacht* onderwijs, wel een oproep tot een specifieke vorm van oplettendheid. Zenoni beschrijft zo'n houding of manoeuvre als het 'ledigen' van zo'n dwingende figuur, door onze eigen eisen en verlangens 'tussen haakjes te zetten' en veeleer als eventuele ondersteunende en ontvangende participant of 'assistent' te verschijnen, 'of iets gelijkaardigs, dan kan het subject zich tot ons richten zonder rekening te moeten houden met wat we achter de hand houden'. (Zenoni 2008:161) Het is in de hoop dat fijnzinnige collega's zich kunnen geroepen voelen tot dergelijke nuancering, in dezelfde mate dat het bovenstaande betoog echo's kan oproepen van concrete situaties, dat ik de complexe en tevens delicate kwestie van de psychotische en

neurotische overdracht naar lacaniaanse factuur introduceer in het kader van het kunstonderwijs. De bedenkingen en bemerkingen die hopelijk volgen op deze schematische inleiding kunnen een dialoog op gang zetten rond welk soort onderricht (en niet louter onderwijs!) we willen organiseren binnen het specifieke kader van de kunsthogeschool, en wat we willen doen met diverse vormen van overdracht.

Graag sluit ik af met een concreet voorbeeld. In een recent artikel rond dergelijke manoeuvres, bespreken de lacaniaans georiënteerde psychologen Joachim Cauwe en Stijn Vanheule de therapeutische omgang met de melancholische man 'Hans'. (Cauwe & Vanheule 2018: 382-391) Deze man leeft na verscheidene verliessituaties in zijn leven met fases van zware neerslachtigheid waarbij het idee doorweegt 'waardeloos' te zijn en steeds 'een ballast voor anderen' te vormen. Anderen ervaart hij steeds al wezenlijk ongeïnteresseerd of net zeer wispelturig. Hij haakt moeilijk in op het sociale gebeuren. Zijn weemoed gaat ook gepaard met zware hoofdpijnen, slapeloosheid enzovoort. Deze lichamelijke klachten komen en gaan zonder duidelijke oorzaak: '(...) the bodily symptoms reflected an excessive tension that could not be regulated through others and could not be expressed symbolically.' (Cauwe & Vanheule 2018:383) Hans 'countert' dit constante misbegrijpen van de anderen en zijn enigmatische klachten regelmatig met overmatig drankgebruik. Het komen en gaan van de Ander blijft een mysterie dat hij enkel kan duiden door zichzelf als voorwerp te stellen. Als iemand niet komt opdagen dan is *hij* daar wellicht de reden toe: '(...) he would always find the ultimate reason for the cancellation in a much deeper conviction of himself being fundamentally unwanted.' (Cauwe & Vanheule 2018:383) Het analytisch werk draait bijgevolg rond het verlenen van duidelijke bakens en

motieven binnen de interpersoonlijke omgang, rond het onderbreken van zelfhaat door het verleggen van bepaalde gespreksonderwerpen, rond het benadrukken van de feilbaarheid van eenieder of het ondersteunen van andere manieren van zelfhulp dan zwaar drankgebruik. De redenen hiertoe is dat voor Hans het uitblijven van de Ander als zijn eigen schuld wordt ervaren, wat tot cycli van onophoudelijk zelfverwijt leidt en momenten van intoxicatie die op zich weer nog ergere zelfhaat uitlokken. Deze kleine accentverschillen en subtiele ingrepen laten toe om geen nieuwe alles opeisende en wispelturige Ander op te roepen maar Hans enige afboording te bieden in zijn tomeloze melancholie: 'This operation of castrating the Other aims at countering a too massive and committed Other and trying to decipher the enigma that the Other presents.' (Cauwe & Vanheule

2018:388) Deze beknopte parafrase van een therapeutische setting roept ongetwijfeld analogieën op met bepaalde studenten of collega's. Ze geeft hoe dan ook aan dat een mogelijke *shift* in de positie die men aanneemt tegenover een persoon waarvan men bepaalde zaken hoort te eisen omwille van de onderwijscontext niettemin bepaalde frustraties en misverstanden kan helpen vermijden. Opnieuw: dit vergt een soort aandacht en een beslistheid zich als docent(e) en in bepaalde gevallen eerder flexibel en ondersteunend op te stellen zonder daarom te verzaken aan de wezenlijke eis om kwaliteit die men de studenten gunt. Maar het veronderstelt ook het begrip dat we er als docenten eerst en vooral zijn om *allerlei* soorten personen te begeleiden, veeleer dan aan de lopende band bachelors en masters af te leveren.

Cauwe, Joachim & Vanheule, Stijn, 'Manoeuvres of transference in psychosis: a case study of melancholia from a lacanian perspective.' in: *British Journal of Psychotherapy*, 34, 3 (2018), 376-392

Zenoni, Alfredo, 'De logica van de overdracht in de psychose.' in: *iNWiT*, tijdschrift voor psychoanalyse van de New Lacanian School, 13: 139-163